

*До спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.236.016 в Інституті держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України*

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
кандидата юридичних наук, професора
Созанського Тараса Івановича
на дисертацію Кваші Романа Сергійовича
«Насильницька злочинність серед неповнолітніх в Україні як
проблема ювенальної кримінології»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми. Аналіз будь-якої дисертації розпочинається із оцінки актуальності обраної для дослідження теми. Рецензована робота присвячена розв'язанню науково-теоретичних та прикладних аспектів насильницької злочинності серед неповнолітніх. Дисертаційне дослідження спрямоване на визначення системи факторів, що породжують та зумовлюють аналізовані злочини неповнолітніх.

Запобігання девіантній поведінці та злочинності в середовищі неповнолітніх, насамперед насильницькій, є одним із пріоритетних напрямків державної політики. В Україні спостерігається процес постійного зростання проявів насильства серед молоді, поширення агресивної поведінки серед учнів закладів загальної середньої освіти, що створює загрозу нормальному фізичному та психічному розвитку дітей. Складне соціально-політичне становище в Україні, знецінення моральних принципів, послаблення виховної ролі сім'ї, трансформація соціальних процесів під впливом пандемії COVID-19, зокрема світова економічна криза, поширення маніакально-депресивних настроїв, збільшення числа самогубств серед дорослого населення та дітей – все це обумовлює негативні якісні та кількісні тенденції злочинності неповнолітніх.

Автор врахував негативні тенденції поширення злочинів насильницького характеру серед неповнолітніх, їх негативні наслідки для

майбутнього Української держави, а також недостатню розробленість цієї тематики в кримінології. Не можна стверджувати, що дана проблематика залишилась поза увагою вітчизняних вчених, однак саме така постановка проблеми є новою для вітчизняної кримінологічної науки.

Сьогодні особливої актуальності набуває така складова, як вплив засобів масової інформації, соціальних мереж та Інтернет-спільнот, які все частіше здійснюють саме негативний вплив на свідомість неповнолітніх.

Також булінг є однією із актуальних проблем сучасності, яка потребує ретельного вивчення, однак відсутність достатньої інформації про явище та один з його різновидів – кібербулінг, становить перешкоду для розв'язання проблеми протидії насильству серед неповнолітніх. Тому слід схвалити одне з положень «Наукової новизни одержаних результатів» щодо віднесення булінгу до фонових явищ насильницької злочинності у середовищі неповнолітніх. Адже систематичні образи та психологічний тиск (булінг) є проявом насильства, тому містить у собі реальну можливість майбутньої кримінальної насильницької поведінки неповнолітнього.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, недостатньо розробленими в кримінологічній науці, а тому – перспективні для дослідження. Отже, тема рецензованої дисертації на здобуття ступеня доктора філософії у галузі права відповідає потребам сучасної юридичної науки, є актуальною, а саме дослідження своєчасним. Актуальність теми належно обґрунтована у вступі до дисертації.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність не викликає сумнівів, оскільки вони ґрунтуються на усталених у кримінологічній науці положеннях. Про належний рівень достовірності значною мірою свідчить опрацювання здобувачем вагомого обсягу літературних джерел з різних галузей наукового знання (363 найменування), використання національного законодавства та

міжнародних нормативно-правових актів, звернення до досвіду зарубіжних держав (підрозділи 2.3, 2.4).

Представницькою є і *емпірична база дослідження*, яку становлять: матеріали судової практики (50 судових рішень); статистичні дані Державної судової адміністрації України, Генеральної прокуратури України (Офісу Генерального прокурора України), Міністерства внутрішніх справ України; результати анкетування учнів м. Києва (450 неповнолітніх у віці від 13 до 18 років). Важливо, що отримані в процесі опитування дані автор використовує для посилення аргументації висновків і пропозицій по темі роботи (стор. 40, 46, 109, 121, 125, 144).

Достовірність, повнота та об'єктивність отриманих результатів у значній мірі забезпечило використання автором комплексу загальнонаукових та спеціальних методів, які застосовувалися у взаємозв'язку. Зокрема, це: *діалектичний метод* – для кримінологічної характеристики насильства серед неповнолітніх крізь призму аналізу загальних закономірностей насильницької злочинності та злочинності неповнолітніх (підрозділ 1.1., розділ 2), *метод спостереження* – під час проведення анкетування учнів м. Києва (всі розділи); *порівняльно-правовий метод* – під час дослідження такого прояву насильства у середовищі неповнолітніх, як нав'язливе переслідування (сталкінг), у ході якого було вивчено відповідні норми кримінальних кодексів Німеччини, Австрії, Бразилії, Латвії, Естонії та Грузії (підрозділ 2.3), а також механізму закріплення у кримінальних кодексах Молдови, Казахстану та інших держав доведення до самогубства з використанням мережі Інтернет у контексті протиправної діяльності «груп смерті» (підрозділ 2.4). *Логіко-семантичний* використовувався при визначенні змісту окремих правових понять, як-от «антикримінальна політика», «ювенальна кримінологія», «ювенальна юстиція», «булінг», «груповий мотив», «нав'язливе переслідування» тощо (всі розділи). *Статистичний метод* – у ході опрацювання офіційних статистичних даних щодо стану злочинності неповнолітніх в Україні (всі розділи). Також були

застосовані *методи* системно-структурного аналізу, абстрагування, індукції, аналізу та синтезу.

Теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи підтверджується можливістю використання розроблених дисертантом рекомендацій, положень та пропозицій у науковій, законотворчій, науково-педагогічній діяльності та правозастосуванні. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки й рекомендації можуть бути використані у багатьох сферах.

На підтвердження у додатках автором надані *відповідні акти впровадження*. Отже, у науково-дослідницькій сфері – для подальшого дослідження проблем ювенальної кримінології (*акт впровадження результатів дисертації у наукову діяльність Інституту держави та права ім. В. М. Корецького НАН України від 18 травня 2021 року*); нормотворчій – для подальшого вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність у частині відповідальності неповнолітніх за насильницькі злочини; правозастосовній – під час кримінально-правової кваліфікації насильницьких злочинів неповнолітніх (*акт впровадження в практичну діяльність Верховного Суду від 15 червня 2021 року № 397/1/158-21*); під час здійснення повноважень *Департаментом захисту інтересів дітей та протидії насильству* *Офісу Генерального прокурора, а також у процесі аналітичної діяльності, яка здійснюється Департаментом* (*акт впровадження від 27 листопада 2020 року № 24-225 вих-20*); навчальній – під час викладання кримінології, кримінального права України, спеціальних курсів, підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, науково-практичних коментарів; під час викладання навчальних предметів у середніх загальноосвітніх закладах (*акт впровадження в освітній процес середнього загальноосвітнього закладу «Слов'янська гімназія» міста Києва від 3 листопада 2020 року № 155*).

Таким чином автор у своїй роботі продемонстрував високий теоретичний рівень викладу матеріалу, логіку дослідження, вміння застосовувати

різноманітні методи наукового пізнання, аналізувати законодавчі акти, коректно полемізувати з іншими авторами, аргументовано відстоювати власну точку зору як щодо предмету дослідження, так і щодо фундаментальних проблем юридичної доктрини, узагальнювати науково та практично значущі висновки.

Усе це забезпечило обґрунтованість та достовірність сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукова новизна одержаних результатів. До ключових положень, що містять наукову новизну, на погляд опонента, слід віднести такі:

- автором запропоноване поняття ювенальної антикримінальної політики як стратегія і тактика діяльності держави в галузі протидії кримінальним правопорушенням неповнолітніх, які визначають напрями, цілі і засоби впливу на злочинність неповнолітніх, правову регламентацією кримінальної відповідальності та її реалізацію органами кримінальної юстиції, створення системи ювенальної юстиції та запобігання кримінальним правопорушенням серед неповнолітніх;

- запропоновано передбачити кримінальну відповідальність за нав'язливе переслідування особи (сталкінг) та визначено ознаки;

- обґрунтована ідея про віднесення булінгу до фонових явищ насильницької злочинності серед неповнолітніх, про схвалення такого підходу наголошувалось вище у відгуку;

- удосконалено в роботі наукову позицію, що одними з основних детермінант злочинності неповнолітніх є недоліки соціального, сімейного, шкільного виховання;

- на основі соціально-натуралістичної доктрини О. М. Костенка автором розвинуто ідея формування прогресивного світогляду, заснованого на ідеології природного права, як необхідна умова зниження рівня насильницької злочинності неповнолітніх, а також визначення насильницької злочинності неповнолітніх – це протиприродне соціальне явище, обумовлене патологією

формування волі і свідомості неповнолітнього, що виявилось у застосуванні фізичного або психологічного насильства до іншої дитини;

- у контексті розуміння поняття ювенальної антикримінальної політики, автором узагальнено головні її цілі, а саме: формування системи ювенальної юстиції, здатної гарантувати відновне, реабілітаційне, охоронне та виховне правосуддя; створення ефективної ювенальної превенції; забезпечення соціальної адаптації та ресоціалізації неповнолітнього правопорушника;

- розвинута ідея виокремлення такого напрямку, як ювенальна кримінологія, під якою Р. С. Кваша пропонує розуміти окрему галузь кримінологічного знання про злочинність неповнолітніх, її детермінацію, особистість неповнолітнього правопорушника, віктимологічні особливості неповнолітньої жертви злочину, заходи протидії злочинності неповнолітніх;

Важливими, обґрунтованими та науково новими є й інші положення, що винесені автором на захист.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Зміст і структура дисертації відповідає меті та завданням, сформульованим дисертантом на початку дослідження, а також відображають актуальність дослідження та його наукову новизну. Дисертація характеризується логічним змістовним наповненням, структура якого забезпечує комплексність, глибину та системність опрацювання проблематики. Сама структура дисертації Р. С. Кваши побудована логічно, у відповідності до поставлених перед дослідженням завдань. Дисертація складається із переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У розділі 1 «Ювенальна антикримінальна політика України» у підрозділі 1.1 «Стан дослідження протидії насильницькій злочинності серед неповнолітніх в Україні» автор провів аналіз та узагальнення стану наукових досліджень насильницької злочинності та злочинності неповнолітніх в Україні. В результаті сформульовано висновок про те, що у дослідженнях насильницької злочинності завжди звертається увага на значну частку вчинення

вказаних злочинів неповнолітніми. І, навпаки, дослідники злочинності неповнолітніх обов'язково виокремлюють в її структурі значну частку насильницьких злочинів, акцентуючи увагу на її причинах та шляхах запобігання.

У підрозділі 1.2 *«Ювенальна антикримінальна політика, ювенальна кримінологія та ювенальна юстиція: проблеми становлення і тенденції розвитку»* запропоновано визначення ювенальної кримінології, і водночас піддано критиці поняття кримінологічної ювенології як складової кримінології, адже сама ідея ювенології полягає у виокремленні самостійної науки. Із урахуванням останніх змін та тенденцій розвитку кримінального законодавства України запропоновано визначення ювенальної антикримінальної політики. Підтримую думку, що всі складові такої політики як то кримінальне законодавство, практика його застосування, ювенальні юстиція та превенція, перебувають між собою у функціональній залежності й взаємодії. У цьому підрозділі приділена увага і феномену булінгу, протидія якому слушно визначена як один із напрямів сучасної ювенальної антикримінальної політики України, що ґрунтується на міжнародних актах та рішеннях ЄСПЛ, які визнаються в Україні джерелом права.

Також в аспекті розгляду неповнолітнього суб'єкта насильницьких злочинів Р. С. Кваша звертається до з'ясування змісту терміну «дитина» (стор. 47-54). Підтримую авторську позицію, що в межах кримінально-правового дослідження неповнолітнього потерпілого від злочину та неповнолітньої жертви злочину в контексті ювенальної віктимології доцільно використовувати поняття «дитина».

Приєднуюсь до критичного ставлення автора до пропозицій вчених щодо розробки Ювенального кодексу України чи поняття «ювенальна відповідальність».

У розділі 2 *«Кримінально-правові та кримінологічні аспекти насильства серед неповнолітніх»* міститься чотири підрозділи. У підрозділі 2.1 *«Неповнолітній як суб'єкт кримінально-правових відносин»* обґрунтовано

критичне ставлення до поняття «позитивна кримінальна відповідальність», яке автор вважає за доцільне застосовувати виключно у контексті соціальної відповідальності людини. «Вік» або «віковий період» розглянуті як важлива соціально-демографічна характеристика особистості неповнолітнього правопорушника, який вчинив насильницький злочин. Для забезпечення єдиного тлумачення терміну та усунення суперечностей в правозастосовній діяльності під неповнолітнім доцільно розуміти кожну людську істоту (дитину) від народження до досягнення нею 18-ти років. (стор. 63-65). Вікова характеристика неповнолітнього, який скоїв насильницький злочин, має значення і в аспекті кримінально-правової, і кримінологічної характеристики насильницької злочинності неповнолітніх. Підтримано автором ідею виокремлення вікової неосудності, яка відображає психофізіологічні особливості неповнолітніх, які формально досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність за КК України, що має впливати на притягнення особи до кримінальної відповідальності.

В роботі здійснено аналіз офіційних статистичних даних Офісу Генерального прокурора стосовно злочинності неповнолітніх у 2018–2020 роках та ДСА України про неповнолітніх засуджених протягом вказаних років, а також визначено вікові особливості неповнолітніх, які вчинили насильницькі злочини, у тому числі у взаємозв'язку з іншими соціально-демографічними характеристиками.

У підрозділі 2.2. *«Поняття та види насильства у кримінальному праві України»* автор наводить додаткові аргументи на користь своєї критичної оцінки поняття «ірраціональна злочинність», наведеної у розділі 1 дисертації. Злочинність є явищем ірраціональним і протиприродним, патологічним, хоча і неминучим для суспільного розвитку. Продовжуючи розвивати наукові ідеї свого наукового керівника академіка О. М. Костенка, дисертант на підставі постулатів природного права та принципу соціального натуралізму пропонує наукове визначення поняття злочинності неповнолітніх: це протиприродне соціальне явище, обумовлене патологією формування волі і свідомості неповнолітнього (стор. 89).

Узагальнено в роботі об'єктивні та суб'єктивні ознаки насильства:

- протиправна поведінка, яка проявляється у зовнішньому середовищі та виражена у конкретних усвідомлених актах діяльності людини;
- спрямованість проти організму іншої людини; наявність конкретного адресата (потерпілого – при безпосередньому насильстві, або його близьких осіб – при опосередкованому насильстві);
- може мати місце як проти, так і поза волею іншої особи (потерпілого);
- умисний характер поведінки особи;
- здатність впливати на несвідоме та заподіювати фізичну, моральну, майнову шкоду іншій особі;
- наявність мети спричинити шкоду іншій особі відповідного характеру; є проявом комплексу сваволі та ілюзій.

Дисертант Р. С. Кваша пропонує класифікацію насильства на такі види. I. Залежно від форми зовнішнього прояву: фізичне та психологічне. II. Залежно від адресата: безпосереднє та опосередковане. III. Залежно від способу поширення: offline насильство та online насильство.

Підрозділ 2.3 «Нав'язливе переслідування (сталкінг) як особливий вид насильства серед неповнолітніх» висвітлює розуміння поняття «переслідування», «сталкінг» у зарубіжній та вітчизняній юридичній літературі, а також в історичному контексті та у кримінальному законодавстві зарубіжних держав (Австрія, Бразилія, Грузія, Естонія, Латвія, Німеччина). На підставі цього запропоновано криміналізувати нав'язливе переслідування іншої особи та узагальнено його основні ознаки. Також на стор. 180-181 у Висновках запропоновано доповнити чинний Кримінальний кодекс України статтею 129-1 такого змісту:

«Стаття 129-1. Нав'язливе переслідування особи

1. Умисне нав'язливе систематичне переслідування особи, яке полягає у намаганні встановити небажаний для неї контакт, поєднане з погрозою насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілої особи або близьких їй осіб, знищенням або пошкодженням майна, шантажем, якщо

потерпіла особа мала реальні підстави побоюватися здійснення вказаних погроз, – карається...

2. Ті самі дії, вчиненні з використанням інформаційно-телекомунікаційних мереж, у тому числі мережі Інтернет або поєднані з погрозою насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілої особи або близьких їй осіб, або знищення чи пошкодження майна цих осіб, або вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням свого службового становища, - караються ...

3. Ті самі дії, поєднані з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілої особи або близьких їй осіб, або вчинені організованою групою, або щодо неповнолітнього чи стосовно двох або більше осіб, караються ...».

У підрозділі 2.4. «Груповий характер насильницьких злочинів неповнолітніх» здійснено узагальнення особливостей групового характеру насильницької злочинності неповнолітніх, серед яких слід виокремити такі, як прагнення до спільності та наслідування як нормальні психофізіологічні вікові риси; підвищена групова залежність; конформізм; потреба у спілкуванні та самоствердженні; домінуючий груповий мотив та інші. Слід погодитись з автором у тому, що загалом у кримінологічній науці недостатньо приділено уваги груповому мотиву загалом, і зокрема в контексті злочинної поведінки неповнолітніх, для яких вчинення правопорушень спільно з іншими особами є нормою.

Ще однією позитивною рисою рецензованої роботи є звернення до одного із найбільш небезпечних проявів сучасного групового психологічного насильства серед неповнолітніх – спонукання до самогубства у соціальних мережах (т.зв. «групи смерті»). Повністю підтримує у цьому сенсі пропозицію автора передбачити таку кваліфікуючу ознаку як вчинення відповідних дій з використанням інформаційно-телекомунікаційних мереж, у тому числі мережі Інтернет, у статті 120 КК України «Доведення до самогубства».

Розділ 3 «Особливості детермінації насильницької злочинності неповнолітніх» складається з 2-х підрозділів. У підрозділі 3.1 «Роль засобів

масової інформації у детермінації насильницької злочинності серед неповнолітніх» автор звертається до детермінантів аналізованого виду злочинності. Слід відмітити і схвалити увагу дисертанта до недоліків виховання (соціального, сімейного, шкільного). Для зниження рівня злочинності неповнолітніх Р. С. Кваша вбачає необхідним формування правильного, тобто прогресивного світогляду, заснованого на ідеології природного права. Мета соціального виховання неповнолітнього українця полягає у формуванні соціальної культури в контексті відродження національної ідеї ціннісного ставлення особистості до української нації (стор. 135-136).

Вплив ЗМІ на насильницьку злочинність неповнолітніх може мати два якісно різні напрями: негативний психологічний вплив – зростання агресії та насильства; позитивний психологічний вплив – запобігання поширенню агресії та насильства. В об'єктивній дійсності негативний вплив ЗМІ превалює над позитивним. З урахуванням сучасних можливостей електронних ЗМІ стосовно впливу на поведінку неповнолітніх осіб констатовано, що більш ефективним вбачається не спосіб обмеження доступу дітей і підлітків до насильства, що демонструється електронними ЗМІ, а контроль уповноважених державних органів за їх діяльністю.

Ще раз наголошую, що булінг, який проявляється у систематичних образах та психологічному тиску, є проявом насильства, а отже, безумовно, містить у собі потенціал подальшої, уже кримінальної, насильницької поведінки неповнолітнього. На стор. 137-140 обґрунтована ідея про віднесення булінгу, у т.ч. кібербулінгу, до фонових явищ насильницької злочинності серед неповнолітніх, яка узгоджується із визнанням протидії булінгу одним із пріоритетних напрямів ювенальної антикримінальної політики України (що було здійснено у першому розділі роботи).

Підрозділ 3.2 «Online соціальне середовище та його вплив на поведінку неповнолітніх, які вчиняють насильницькі злочини» автор досліджує криміногенний потенціал online соціального середовища неповнолітнього. На думку Р. С. Кваші, він може бути реалізований виключно у разі наявності

сприятливого соціального середовища, яке визначається якістю тих соціальних відносин, учасниками яких виступають неповнолітні. Криміногенний потенціал online соціуму не переростає автоматично в причинний комплекс насильницької злочинності неповнолітніх. Власне позитивний загальносоціальний статус неповнолітнього, його якісні соціальні ніші, можуть бути запобіжником переростання криміногенної інформації, отриманої в інтернет просторі, у детермінанти насильницької злочинності неповнолітніх. Тобто, детермінанти насильницької злочинності неповнолітніх мають місце виключно у поєднанні online та offline факторів, що формуються в умовах взаємодії різних соціальних сфер, що оточують неповнолітнього.

Загалом у цьому розділі детермінантами насильства у середовищі неповнолітніх автор визначає соціально-економічні та психологічні, зокрема, загальний низький рівень культури, у тому числі антикримінальної, збільшення кількості неповних сімей внаслідок розлучень та масового виїзду батьків за кордон (про це свідчать і статистичні дані, наведені у другому розділі), неконтрольована пропаганда насильства та агресії у засобах масової інформації тощо.

У *Висновках* дисертації автор узагальнив найбільш важливі результати, які дозволили йому запропонувати нове розв'язання наукового завдання, яке полягало у дослідженні насильницької злочинності серед неповнолітніх як проблеми ювенальної кримінології.

Дисертація виконана українською мовою. Стиль викладення матеріалу – науковий.

Порушень академічної доброчесності опонентом не виявлено.

Дисертаційне дослідження Р. С. Кваші містить вагомні результати, які в сукупності вирішують важливу наукову проблему ювенальної кримінології, а також забезпечують розв'язання цілого ряду практичних питань. Викладені в ньому наукові положення заповнюють ряд прогалів, які існували у кримінологічній науці, є основою для подальших досліджень, вдосконалення правозастосування, юридичної освіти.

Поряд з вищезазначеними позитивними аспектами роботи, вона містить і деякі дискусійні положення, зокрема:

1. Автором виявлено особливості групового характеру насильницької злочинності неповнолітніх: прагнення до спільності та наслідування; більший ступінь жорстокості та знущань над потерпілим; спонукання до самогубств; підвищена групова залежність; недостатній соціальний самоконтроль; конформізм; легкість швидкого неформального об'єднання; потреба у спілкуванні та самоствердженні; групова згуртованість; домінуючий груповий мотив (положення «Наукової новизни одержаних результатів» стор. 13). Загалом схвально оцінюю пропонуване узагальнення. Однак викликає питання така специфічна риса як соціальний самоконтроль. Що автор розуміє під цим поняттям?

2. В дисертації у рубриці «Наукова новизна одержаних результатів» та на стор. 175 запропоноване визначення поняття «ювенальна антикримінальна політика» і обґрунтовано висновок про певні складові ювенальної антикримінальної політики: законодавство про кримінальну відповідальність неповнолітніх, практика його застосування, ювенальні юстиція та превенція, які перебувають між собою у функціональній залежності й взаємодії. Однак автор чомусь виокремлює лише кримінальне законодавство. Тоді як сам в роботі неодноразово згадує Кодекс України про адміністративні правопорушення, зокрема, під час аналізу булінгу серед неповнолітніх. Такий підхід потребує пояснення.

3. Попри опитування учнів шкіл міста Києва, мені в роботі забракло емпіричної бази. На мій погляд, слід було розширити це анкетування.

4. В роботі пропонується знизити вік, з якого настає кримінальна відповідальність за доведення до самогубства (стор. 134 дисертації). Для такої пропозиції необхідна належна аргументація, яку варто заслухати під час прилюдного захисту дисертації.

5. Автору слід було узагальнити напрями протидії насильницькій злочинності серед неповнолітніх. Цього в роботі немає, лише окремі розрізнені

положення. Очевидно, це пов'язано із структурою дисертації, де відсутній окремий розділ, який був би присвячений саме напрямам протидії насильницьким злочинам серед неповнолітніх.

Загалом висловлені критичні зауваження істотно не впливають на позитивну оцінку дисертаційного дослідження, оскільки більшість із них є дискусійними або можуть бути предметом обговорення в ході прилюдного захисту дисертації.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях.

Результати дослідження повною мірою відображено у 9 наукових публікаціях: – 3 статті опубліковано у фахових періодичних виданнях України, 1 – у зарубіжному науковому виданні країни Євросоюзу (Словенія), 1 – у зарубіжному науковому виданні, що індексується у Web of Science. Також опубліковано 4 тез виступів на наукових конференції, що в цілому свідчить про достатній рівень апробації.

ВИСНОВОК: дисертація Кваші Романа Сергійовича на тему: «Насильницька злочинність серед неповнолітніх в Україні як проблема ювенальної кримінології» є самостійною, комплексною, завершеною працею, що містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання – розробку теоретичних засад насильницької злочинності серед неповнолітніх як проблеми ювенальної кримінології. Представлена робота характеризується необхідними для такого дослідження чинниками: критичний аналіз попередніх дослідників проблеми насильства серед неповнолітніх, органічне поєднання різних методів пізнання, звернення до досягнень різних галузей права та даних суспільних наук, використання іноземного досвіду, підкріплення висновків результатами проведеного емпіричного дослідження, прикладами із судової практики, належного впровадження в діяльність органів влади та навчальний і науковий процеси відповідних закладів освіти. Дисертація містить наукові положення, висновки, які вперше пропонуються в юридичній науці, сформульовано ряд важливих наукових пропозицій та рекомендацій для правозастосовної

діяльності, які в сукупності вирішують важливу теоретичну та практичну проблему протидії насильницькій злочинності серед неповнолітніх в Україні.

Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2019 року № 283); пункту 10 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167 (зі змінами від 21 жовтня 2020 року № 979, від 9 червня 2021 року № 608); вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40. Автор дисертації Кваша Роман Сергійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент –
перший проректор Львівського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

Т. І. Созанський